

Krleža Petőfi-képe

Pályája csúcán Miroslav Krleža így emlékezik pályaválasztásának diákkori eredőire: a gimnázium „negyedik osztályában megbuktam latinból és görög-
ből, mert a rendhagyó görög igék és a feltételes mondatok helyett drámaírással
foglalkoztam”. A következő évben ugyan mindkét tárgyból eredményes vizsgát
tett, ám úgy vélte: e dicstelen kudarc után nincs helye a zágrábi tanintézetben.
Úgy döntött: Pécsre megy, az ott működő Magyar Királyi Honvéd Hadapród-
iskolába, ahol már a korábbi tanévekben is számos horvát ajkú és identitású
fiatal tanult. A választást motiválhatta a család szűkös anyagi helyzete is.
A Hadapródiskola ösztöndíjakkal segítette a szegényebb sorsú növendékeket.
Édesapja nyilván ennek tudatában nyújtotta be kérelmét fia felvétele érdekében
1908. június 24-én:

Krleža Frigyes

Zágráb, 1908. június 24.

Kéri Frigyes fiának a kadét iskolába való felvételét.

A magy. Kir. honvéd kadét iskola

Parancsnokságának

Pécsett

Alázatosan alulírott kéri fiának, Krleža Frigyesnek a pécsi magy. Kir. Honvéd
kadét iskola I. osztályába való felvételét. Fiam a gyalogságnál kívánja a kadét
rang megnyerését.

Csatolom a következő felvételi okmányokat

1.) Fiam keresztlevelét	kora: 15 éves
2.) honossági bizonyítványát	zagrebi illetőségű
3.) katona orvosi véleményt	hiány nélkül képes
4.) a zagrebi kir. felsővárosi	általános előmenetel: jó
gimnázium 3. és 4. évi osztályáról	
szóló bizonyítványokat.	

Kijelentem, hogy a magy. kir. honvéd hadapród nevelő és képezdő (sic!) intézetbe való felvételeről szóló utasítás intézkedései nekem ismereteseek és kötelezem magamat, hogy amennyiben fiam a kadét iskolába felvétetnék – az utasításban foglalt feltételeket be fogom tartani.

6 darab melléklettel.

Krleža Frigyes
Városi felügyelő
Zagreb, Prilaz 5a szám

Az ifjú kadét az 1908 és 1911 között eltelt három esztendőben a vállalt kötelezetégeket maximálisan teljesítette. A harmadik tanév végén készült kimutató szerint összeredménye jeles (4), „osztályrang” szerint az 54 fős osztályközösségében rangsora a 4., amely eredmény alapján „a m. kir. honvéd Ludovika Akadémiába való áttételbe” javasolt. Naplója és egyéb írásai szerint a hadapród évek idején nemcsak a katonai tárgyak elsajátításában járt az élen, magyar, francia és német nyelvtudását is kiválóan gyarapította, s az önművelésben is élen járt. A magyar és a világirodalom nagyjait olvasta: Ibsent, Strindberget s Petőfit, kinek fő művei egyikét: az *Apostolt* három évi magyar nyelvi stúdiумok után horvátra fordította. Évtizeddel később írja: 1911-ben „Petőfi negyvennyolcas eposzának, *Az Apostol*nak csaknem teljesen kész fordításával léptem be a Ludoviceum kapuján. ... Ez a mű döntő, szinte végzetes fontosságú hatást gyakorolt rám. Az eszmei »egyenesvonalúságnak vagy egyvonalúságnak a fogalma, ...ez a negyvennyolcas, kossuthi, garibaldista, Bécs-ellenes, osztrák-ellenes ...ébredése lassanként összeforrt bennem a mi nemzeti romantikánk háború előtti ifjonti kódéval, a Supilo, Meštrović Nazor, Piemont nevekkel, mint ennek a Sturm und Drang korszaknak a szimbólumaival.«” Azaz: 1848, valamint Petőfi és Kossuth eszmei öröksége a horvát nemzeti tudattal.

A Ludovika növendékeként – már a tízes évek legelején – újabb magyar irodalmi élményben lesz része: Ady költészetével ismerkedik, s 1916-ban már úgy véli: „Petőfitől Adyig, Hungáriától (extra Hungariam) Hunniáig sejthető a diagnózis lehetősége, hogy ti. a magyar helyzet nem egészséges.” A két költő-ideál elmélyültebb recepciója 1922-ben jut fel a csúcsra: a drámaíró, novellista és költő Krleža terjedelmes tanulmányt közöl a *Nova Evropa* című zágrábi folyóiratban *Petőfi i Ady, dva barjaka madžarske knjige* (Petőri és Ady, a magyar irodalom két lobogója) címmel. E nálunk alig ismert dolgozat – noha előzménye az 1930-ból való, annak idején már a szlavista Bajza József, Fejtő Ferenc és Németh László által méltatott *Madžarski lirik, Andrija Ady* (Ady Endre a magyar lírikus) című esszének – a magyar irodalom a középkortól a húszas évekig ívelő történetét vázolja fel – egész nemzeti literatúránk felődésének két pillérét Petőfi és Ady poézisében jelölve meg. Az Adyról írottak a későbbi Ady-esszé alapvetéseként értelmezhető, megannyi megállapítása, értékítélete tér majd vissza az 1930-as esszében. Petőfit a 19., Adyt pedig a 20. század magyar irodalmának csúcsa, meghatározó alkotójaként aposztrofálja. Míg a Petőfi-kortársak közül elsősorban

az öreg Vörösmarty kap elismerő szavakat, addig Ady irodalmi miliójét a *Nyugat* íróinak-költőinek falanxa jelenti (Babits, Kosztolányi, Móricz Zsigmond stb.) Ez utóbbiak annak bizonyosságaként, hogy a 20. század elején a magyar irodalom elérte az európai csúcspontokat.

Az csak természetes, hogy mind Petőfi, mind Ady „forradalmisága” kellő hangsúlyt kap. Szembetűnő viszont, hogy ítélete szerint Petőfi forradalmi költészetét – bár az európai lázadó lírikus nemzedék költészetének kontextusában is jelentős –, e poézis nagyságát elsősorban költőnk tájköltészetében kell megjelölni.

Az 1922-ben íródott Krleža-tanulmány Petőfit méltató részletét fordításunkban alább közöljük.

Miroslav Krleža

Petőfi és Ady a magyar irodalom két lobogója

A magyar negyvennyolcra nálunk igen keveset írtak tárgyilagosan, s azok a művek, amelyek ezt a korszakot vizsgálják, szinte mindig az ún. nemzeti front szűkebb nézőpontjáról fakadtak. Mi még egyáltalán nem rendelkezünk a germán nyelv mezsgyéjén sarjadt pánszláv mozgalom valódi történetével, és valamennyi munka eddig csupán az anyag részleges egybegyűjtését eredményezte, az viszont már első látásra világos, hogy negyvennyolc magyar nemzeti mozgalma szervesen kötődik a szláv újjászületés problémájához, és hogy egyik is, másik is a jakobinizmus zavaros gyermeke, amely felhígult az erőteljes forradalmi probléma romantikus felfogásában és dekoratív felszínességében. Ha a nyelvet valóban egy olyan mezsgyének tekintjük, amely népet néptől elválaszt, akkor az első pillantásra meglepően hat, hogy épp az olyan tiszta szláv sarjak, mint Zrínyi, Martinovics, Kazinczy, Kossuth, Petőfi állottak mindig a történelem különböző sorsfordulóin, és ott épp a magyar elemet építették aktívan – így akarván megoldani a Dunatáj és a Kárpát-medence kérdését. Martinovics republikánus halálában, Kossuth bölcs beszédeiben, Kazinczy szervező munkájában és írásaiban, Petőfi forradalmi dalaiban egyaránt volt egy instruktív szükséglet minden nemzetiség, faj és nyelv egybeolvasztása és szintetikus ötvözése iránt. Ezek a szellemek abban a hamis és veszélyes fikcióban éltek, hogy a magyar nyelv lesz az a megújító tűz és láva, amelyik a mélységből felszökve elégeti az egész krátert, és leperzseli benne mindazt, ami beteges, rab, idegen, feudális és középkori. Akárcsak a pánszlávok, akik az isteni anarchikus messianizmus hitével voltak eltelve, a magyarok is nyelvüktől várták a csodát, és így minden problémájuk archimédeszi pontját épp a legfiktívabb és legingatagabb helyen keresték. Érdekes, hogy negyvennyolc bukása után, amikor e nyelvi premisszákat teljes tévessége megmutatkozott, Kossuth az emigrációban elkészítette programjainak és nézeteinek alapos korrekcióját és a súlypontot a nemzetiről a Duna menti konföderáció szociális momentumára helyezte át. Ennek a kossuthi

korrekciónak a későbbi megfelelője a Károlyi–Jászi-féle kantonális svájci orientáció, amely nyílt szakítás a magyar szupremácia ideájával. Mindkettő túl későn keletkezett: 1848 és 1918 összeomlása után. Az egykorú magyar irodalomban egyedülálló emlékműként áll Petőfi Sándor, mint a magyar negyvennyolcas együttesen alkotó valamennyi komponens: illúziók, fikciók, ideálok, hazugságok, gyűlölködés, győzelem és vereség irodalmilag monumentális kifejeződése és eredménye.¹

Petőfi Sándor – aki Petrovicsként született, és akit egyebek között Nietzsche is ismert és elragadtatással olvasott – egy nagy témát képez, amelyet egy ilyen cikk keretében természetesen éppen csak felszínesen lehet érinteni – kiemelve azokat a momentumokat, amelyek a költőt a magyar negyvennyolcas irodalom rendkívüli tehetségévé teszik. Petőfit nálunk Jovan Jovanović Zmaj fordította, felületesen, de azzal a jóakarattal igyekezettel, hogy asszonáncái vonalát átültesse a mi rímeinkbe, de Petőfi kétségbeesett és melankolikus ritmusaiból jobbra csak valamiféle vidám bácskai és szerémségi táncnóták lettek. De ez is valami. Különbözik nálunk Petőfiről nagyon keveset írtak, és igen felületesen. Mint forradalmár, anakreonista és erotikus, Petőfi nem lépett túl kora költői gyakorlatának határain: az akkori európai költészet szintjén verselt. Dekorációi és metaforái ugyan nem „biedermeier” jellegűek, de heinei lendület van bennük, verseiben pedig mindig jelen van a folklór valamely akkordja, és jelen van a magyar pusztá, a cigányhegedűk és a bánat, amely a magyar szántóföldek fölött nyugszik, amikor a jegenyék susognak, és eljön a késő ősz. Teljességgel a negyvennyolcas ideák dinamikájában égett el, és kétségbeesetten fohászzkodott az Istenhez, hogy ne egy idilli szobában, ágyban haljon meg, filiszteri párnákon és vánkoson, mert úgy a halál undok és fájdalmas:

*Elfogyni lassan, mint a gyertya-szál,
Mely elhagyott üres szobában áll.
Ne ily halált adj, istenem,
Ne ily halált adj énnekem!...*

Halálideálja: hatalmas síkságon halni meg, kőszirten, mennydörgés zajában, valahol egy gigantikus roham közepette. A zsarnokság ellen rohanó tömeg kavalkádjában, vörös zászlók alatt, jakobinus elánnal és a nagy francia forradalom jelszavaival, amely katekizmusa volt: *Liberté – Égalité – Fraternité!* A tiranizmus elleni hősi rohamban, tipró tömegben akart elesni, és azt kívánta, hogy

1 1823–1849. Bem hadseregének őrnagyaként esett el a segesvári csatában. Bukott diák, éhező, utazó vándorszínész, önkéntes katona, aki valamelyik lombardiai garnizon után vágódik, és akit a sors ehelyett Milánóba, Veronába vagy Velencébe, „Carlstadtba (in Croatien)” vetett. Tuberkulózis, éhség, nyomorúság, szenvedés, azután pedig úgyszólván huszonegy órán át az egész magyar irodalom szuverén egyénisége. A márciusi forradalom jakobinusa, trubadúr és boldog szerelmes, gázoló kozák lovak patái alatt esik el, ezernyi verset, beszédet, cikket, alapeszmét hagyva maga után (Miroslav Krleža jegyzete).

tetemét a világszabadságért elesett hősök közös, nagy sírjába temessék. A magyar felkelés Marseillaise-ét dalolta, amely megszabadította a börtön láncaitól a magyar kommunizmus atyját, a szláv Táncsicsot; s arról zengett, hogy a királyokat fel kell akasztani, de lázadt a generálisok ellen is, és a hadsereg demokratizálását követelte. A Köztársaság költője volt, néptribun, egy nagy és naiv jó gyerek, aki hitt versei ideáinak realizálásában, és valamennyi költeménye szinte egyetlen örömteli és duhaj forradalmi csárdás, mely széjjeltépte a feudális Szent István palástját, felragyogtatta a szabadságot, és örökre szétzúzta a fekete-sárga condottiereket és a svájci kétfejű sast. Forradalmi verseiben ott érezni azoknak a napoknak lázát: hogyan nőttek az illúziók a delíriumig, és hogyan nehezedett a kétségbeesés a vereségekre és a katasztrófára. Mégis: ez az egész poézis annyira a negyvennyolcas napokhoz kapcsolódik, hogy ha ezt a materiális alapot kivonják ezek alól a versek alól, elveszítik domborzati mélységüket, és többnyire egy nehéz és beteg kor dokumentumai maradnak. Van viszont valami, amit Petőfi örökített meg a mulandóság rohanó folyamatában, s ami maradandó lesz mindaddig, amíg a magyar nyelv létezik: ez pedig a *magyar táj*. Alázattal, fedetlen fővel, ájtatos lélekkel kell az embernek az ilyen Petőfi-vers szentségéhez közeledni, mert benne mint szentélyben és az áldozás szent titkában a titokzatos magyar föld tárul fel, amely itt kap első ízben valami magasabb, életszerű, kozmikus jelentőséget. Petőfi tájrajzai előtt a magyar föld nem létezett. Beléje halottakat temettek egy régi középkori nyelven („*Sermo super sepulchrum*”), fölötté katolikus himnuszok verseiben hazudtak („*Sirena*”), szlovákok, Rákóczi pajtásai énekeltek gyászdalokat. Csak Petőfi dalaiban születik meg, keletkezik és affirmálódik ez a föld. A fájdalom, amely az odvas és leégett csárda fölött kavarg, magyar fájdalom; és magyar a véres nap is, amelyik vörös golyóként gurul a horizonton az őszi ködökben, és magyar a depresszív kadenciákkal teli vágyakozás és a reménytelenség is a hatalmas síkságon, ahol az ember kicsinek és magányosnak érzi magát, és a feje fölött délibáb táncol. Mindez Petőfi verseiben ma is ugyanúgy él, mint hetven esztendővel ezelőtt, amikor e dalok íródtak. Ki tudná vajon átültetni ebből a versből a téli éjszaka csendjét, amikor hópelyheket kavarg a szél, és valaki viharlámpával megy át az udvaron, majd meg távoli faluból harangszó hallik, hogy aztán semmivé legyen a „Kutyakaparó” nevű vén csárdánál, mely a homokpusztában áll, ahol nincs egyéb egy-két galagonyabokornál, odébb pedig egy szent fejetlen kőszobra áll, amelyre valamikor régen, sok évvel ezelőtt egy rongyos tarisznyát akasztott valaki:

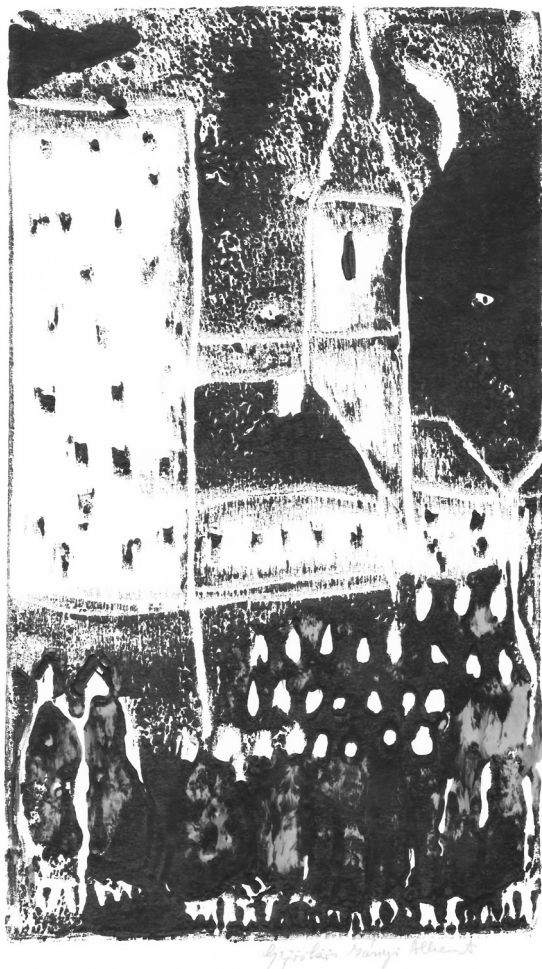
*Kivül-belül szomorú csárda ez
A Kutyakaparó...*

Kazinczy levelezése, Széchenyi beszédei, Kossuth temperamentumos polémiái: mindez létezett azokban az időkben, de valamennyi olyan áttetsző konstrukció volt, mint a kartonból készült oktaéderek. Petőfi volt az, aki a magyar nyelv

kádját és puttonyát musttal töltötte meg, és aki a magyar özönvíz Noéjaként versei bárkájában mentette meg a magyar negyvennyolcat a hajótöréstől.

Petőfi után az összeomlás és a fekete-sárga abszolutizmus következett, amely a magyar grófok és a dinasztia közötti kompromisszummal zárult le 1867-ben. Negyvennyolc után sötét üresség támadt, amelyben kifosztott és felperzselt házak álltak, a padlás meredező, törött gerendái között a szél trombitált, és minden útkereszteződésen hollók károgtak, melyek a felakasztott lázadók szemét csipkedték csőrükkel. Azokban a kétségbeesett napokban írta meg a magyar klasszikus, az akadémikus Vörösmarty legjobb versét, *A vén cigányt*.

(Fordította: Lőkös István)

Györfös Mányi Albert: Széki lányok (famecszet)